

RAZVOJ PRAVNE UREDITVE ČLOVEKOVIH PRAVIC IN SVOBOŠČIN

- boj za človekove pravice traja že toliko časa kot politična oblast
- prvi dokumenti o sodobnih človekovih pravicah segajo v 17. in 18. stoletje – čas meščanskih revolucij
- buržoazija je imela teoretično osnovo v naravnopravni šoli
- teorija o naravnih pravicah: človek se rodi svoboden in s prirojenimi pravicami, ki so obstajale že pred državo, zato mu država teh pravic ne more dati niti odvzeti – Locke, Rousseau

zgodovinski razvoj:

- 1215** – Magna Carta Libertatum: omejitev vladarjeve absolutne oblasti v korist fevdalcev in kmetov, priznana osebna svoboda plemstvu
- 1628** – Petition of Rights: ponovna potrditev in razširitev pravic še ne druge sloje prebivalstva
- 1679** – Habeas Corpus Act: celovito varuje osebne svoboščine posameznika v kazenskem postopku, jasno oblikovano načelo zakonitosti v kazenskem postopku, še danes sinonim za nedotakljivost osebne svobode
- 1689** – Bill of Rights: določa položaj posameznika v razmerju do oblasti, utrjuje poglobljena načela omejitve kraljeve oblasti
- 1776** – Virginia Declaration of Rights: zasnova človekovih pravic (*vsi ljudje enaki, imajo prirojene pravice*), ureja razmerje med oblastjo in državljani, prva meščanska deklaracija o človekovih pravicah, pomembno vpliva na kasnejše
- 1789** – Deklaracija o pravicah človeka in državljana: razlikuje med človekom in državljanom, uvaja dve vrsti pravic,
26. 8. katalog pravic in svoboščin je precej obsežen, še danes je del francoske ustave
- 1919** – Weimarska ustava: obsežno poglavje o človekovih pravicah in svoboščina, novost so socialnoekonomske in kulturno-prosvetne pravice (*družinske, prosvetne, ekonomske, socialne pravice*)
- 1921** – Vidovdanska ustava: zgleduje se po Weimarski ustavi, ima obsežno poglavje državljanskih pravicah in dolžnostih ter o socialnih in ekonomskih pravicah, napredna med takratnimi ustavami, vendar teh pravic v praksi niso priznavali

mednarodna ureditev pravic in svoboščin:

- pravic in svoboščin pravno ne ureja le ustava ampak tudi akti mednarodnega prava
- človekove pravice in njihovo varstvo dobivajo univerzalno naravo

univerzalni dokumenti o človekovih pravicah:

- 1945** – Ustanovna listina OZN: izraža načelo spoštovanja temeljnih pravic, človekove zasebnosti in dostojanstva, enakopravnost spolov in narodov
- 1948** – Splošna deklaracija človekovih pravic: sprejela jo je Generalna skupščina OZN, obsega klasične državljanski
10. 12. in politične pravice, nekatere novejšje ekonomske, socialne in kulturne pravice, ni pravno zavezujoč dokument, je pa merilo za uresničevanje človekovih pravic in izhodišče za sprejemanje univerzalnih in regionalnih aktov o človekovih pravicah
- 1968** – Teheranska izjava: sestane se mednarodna konferenca o človekovih pravicah, oceni napredek in oblikuje program nadaljnega razvoja človekovih pravic in svoboščin
- 1966** – Mednarodni pakt o ekonomskih, socialnih in kulturnih pravicah: obvezen pravni dokument za države
16. 12. podpisnice
- 1966** – Mednarodni pakt o državljanskih in političnih pravicah: obvezen pravni dokument za države podpisnice, ima
16. 12. tudi dva fakultativna protokola

regionalni dokumenti o človekovih pravicah:

- 1950** – Evropska konvencija o človekovih pravicah: konvencija o varstvu človekovih pravic in temeljnih svoboščin,
4. 11. sprejele so jo članice Sveta Evrope v Rimu, Slovenija jo je ratificirala 1994, opira se na Splošno deklaracijo o človekovih pravicah, novost je poudarek na kolektivnem uveljavljanju človekovih pravic, svojo učinkovitost dosega z možnostjo pritožbe posameznika zoper državo pogodbenico, je najbolj dognana in učinkovita pogodba o človekovih pravicah in na svetu, razdeljena je na tri dele:
1. del: ureja posamezne človekove pravice in svoboščine
2. del: ureja organizacijo, sestavo, pristojnosti, način dela, odločanje Evropskega sodišča za človekove pravice

3. del: obravnava uresničevanje določil konvencije, veljavnost, pridržke in odpoved, podpis in ratifikacijo

1961 – Evropska socialna listina: ureja ekonomske in socialne pravice, sprejele so jo članice Sveta Evrope v Torinu,

18. 10. Slovenija jo je ratificirala 1999, njena posebnost je v tem, da država podpisnica ob ratifikaciji ni dolžna sprejeti vseh ampak le del njenih določil, skupaj z najmanj 5 člani iz skupine 7 ki sestavljajo obvezno jedro, listina je določila tudi nadzor nad njeno uporabo – zaupali so ga 4 evropskim nadzornim telesom

SPLOŠNO O ČLOVEKOVIH PRAVICAH IN SVOBOŠČINAH

- pravni pomen človekovih pravic: s pravnimi pravili urejena **upravičenja** posameznika v razmerju do državne oblasti, ima **pravno varstvo**, ki ga imenujemo **iztožljivost**. pravica posameznika **preprečuje** drugim **poseganje** vanjo in **kršitev** pravice, zato pomenijo človekove pravice in svoboščine **omejevanje državne oblasti in varstvo pred arbitrarnostjo**

razlikujemo med človekovimi in državljanskimi pravicami:

- človekove pravice: ima vsak človek, neodvisno od njegovega pravno-političnega statusa – osebnostne pravice
- državljske pravice: ima le državljan, oseba z državljanstvom določene države, ne pa tujci – politične pravice (*pogojene so z državljanstvom in izpolnitvijo drugih pogojev*)
- socialno-ekonomske, družinske, kulturno-prosvetne, narodnostne pravice in svoboščine: pravice ki pripadajo posameznim osebam ali skupinam glede na delovni, socialni, narodnostni ali drug status

razlikujemo med pravicami in svoboščinami:

- svoboščine: pravni status, pomeni pravno razmerje države do posameznika
- pravice: pravno razmerje posameznika do države
- v ustavi so opisane v posebnem, zaokroženem poglavju, zelo podrobno
- ustava zagotavlja in varuje človekove pravice in svoboščine predvsem v razmerju do države in s tem omejuje državno oblast

dolžnosti in obveznosti:

- kot korelativ pravicam – pravica posameznega subjekta je hkrati dolžnost drugega
- dolžnosti in obveznosti so samostojno določene – obveznost služiti vojaški rok
- v ustavi so opisane zelo splošno in načelno, pomanjkljivo ali pa sploh ne

ČLOVEKOVE PRAVICE IN SVOBOŠČINE V SLOVENSKEM USTAVNEM SISTEMU

- URS namenja človekovim pravicam in svoboščinam velik del ustavnega besedila – pomembno mesto
- človekovim pravicam in svoboščinam je namenjeno celo drugo poglavje, najdemo jih tudi v tretjem poglavju
- ustava vsebuje celovito in dovolj popolno ureditev človekovih pravic in svoboščin, ponekod presega standarde
- pomembna varovalka je, da morajo biti zakoni v skladu z načeli mednarodnega prava in z ratificiranimi mednarodnimi pogodbami
- človekovih pravic in svoboščin ni mogoče omejevati z izgovorim, da jih ustave ne priznava ali jih priznava v manjši meri

uresničevanje človekovih pravic in svoboščin:

- človekove pravice in svoboščine se uresničujejo neposredno na podlagi ustave
 - prepoved zakonodajalcu, da z zakonom omejuje pravice in svoboščine zagotovljene v ustavi
 - ker so zapisane v ustavi ima posameznik najmočnejše pravno jamstvo pri uveljavljanju teh pravic
- absolutne pravice: pravice, ki ne potrebujejo dodatne zakonske razčlenitve, zanje ni treba predpisati načina uresničevanja, niti jih ni mogoče najti
- relativne pravice: večina pravic in svoboščin potrebuje zakonsko razčlenitev, ustava je določila pogoje, ki jih mora zakonodajalec upoštevati
 - predpisati je mogoče samo način uresničevanja človekovih pravic in svoboščin
 - to je mogoče storiti samo z zakonom, ne pa tudi drugim predpisom
 - to je mogoče storiti le tedaj, ko tako določa ustava ali če je nujno zaradi samo narave pravice ali svoboščine

omejevanje človekovih pravic in svoboščin:

- absolutnih pravic in svoboščin ni mogoče omejevati in vanje posegati

- relativne pravice so take narave, da jih je mogoče omejevati in vanje posegati
- ustava določa, da so človekove pravice in svoboščine omejene:
 - s pravicami drugih – pravica in svoboščina enega je omejena z enako pravico in svoboščino drugega, poseg v pravico drugega pomeni zlorabo pravice
 - v primerih, ki jih določa ustava – omejevanje pravic je pridržano samo za ustavo, ne pa tudi za druge pravne akte, če ustava izrecno ne določa, da se posamezna pravica lahko omeji, tega tudi zakon ne more storiti, omejitve pravic in svoboščin določa ustava na dva načina:
 - način omejitve predpiše sama
 - način omejitve prepusti zakonu, zakonodajalcu pa postavi neka merila

neurejanje človekovih pravic in svoboščin:

- ustava upošteva možnost da ne ureja vseh pravic in dolžnosti
- pravic in svoboščin ni mogoče omejevati z izgovorom da jih ustava ne priznava ali jih priznava v manjši meri
- v Sloveniji veljajo splošna mednarodnega prava in ratificirane mednarodne pogodbe, uporabljajo se neposredno
- to je dodatni varovalni mehanizem pri uresničevanju in omejevanju človekovih pravic in svoboščin

suspenz človekovih pravic in svoboščin:

- razmere, v katerih je moteno ali onemogočeno normalno delovanje ustavnega in političnega sistema, zahtevajo uvedbo posebnih ukrepov in omejitev ali razveljavitev človekovih pravic in svoboščin – suspenz
- ustava predpisuje posebne pogoje, pod katerimi je taka omejitev dopustna
- človekove pravice in svoboščine določene z ustavo je izjemoma dopustno začasno razveljaviti ali omejiti le v vojnem in izrednem stanju
- človekove pravice in svoboščine se smejo razveljaviti le:
 - za čas trajanja vojnega ali izrednega stanja
 - v obsegu, ki ga tako stanje zahteva
 - sprejeti ukrepi ne smejo povzročati neenakopravnosti
- absolutnih pravic ni mogoče začasno razveljaviti ali omejiti
- država podpisnica Evropske konvencije mora obvestiti Svet Evrope o ukrepih, ki jih je sprejela, razloge zanje in kar so ukrepi prenehali veljati

RAZVRSTITEV ČLOVEKOVIH PRAVIC IN SVOBOŠČIN

- za temeljne človekove pravice in svoboščine je pomembno razmerje med posameznikom in državo
- od tod izvira razvrstitev pravi in svoboščin na 3 statute:
 - pravice negativnega statusa – vanje se država ne sme vmešavati, posamezniku zagotavljajo individualno sfero svobode, sem štejemo osebnostne pravice in svoboščine
 - pravice pozitivnega statusa – posamezniku ima možnost, da od države zahteva določene storitve, država pa jih mora izpolniti, sem štejemo socialne in ekonomske
 - pravice aktivnega statusa – posamezniku omogočajo uveljavljanje politične dejavnosti v javnem življenju, sem štejemo politične pravice in svoboščine
 - *pravice pasivnega statusa – dolžnosti posameznika, država lahko zahteva od posameznika, da zanj opravlja določene dejavnosti, npr vojaška dolžnost...

razvrstitev človekovi pravic in svoboščin v našem ustavnem sistemu:

- temeljne in izhodiščne pravice in svoboščine
- osebnostne pravice in svoboščine
- politične pravice in svoboščine
- ekonomske in socialne pravice
- pravice narodnih skupnosti

temeljne in izhodiščne pravice in svoboščine:

- pravice in svoboščine, ki celovito varujejo človekovo osebnost
- hkrati so izhodiščne in temeljne, ker predpostavljajo in pogojujejo uresničevanje drugih pravic in svoboščin
- tako ali drugače se nanašajo na vse druge človekove pravice in svoboščine, zato jih obravnavano posebej

osebne pravice in svoboščine:

- varujejo človekovo telesno in duševno celovitost, dostojanstvo in zasebnost
- spadajo med pravice negativnega statusa – država vanje ne sme posegati
- so najstarejše pravice, z njimi so omejili državno oblast in preprečili posege v svobodno sfero posameznika

- osebnostne pravice so pogoj za uresničevanje drugih pravice in svoboščin
- so individualne, pripadajo vsakemu človeku kot posamezniku
- veljajo za vse osebe, ki se nanašajo na našem pravnem prostoru
- razvrstimo jih v 4 skupine:
 - nedotakljivost človekove telesne celovitosti
 - pravice v kazenskem postopku
 - nedotakljivost človekove zasebnosti
 - svoboda izražanja in opredeljevanja

politične pravice in svoboščine:

- zagotavljajo državljanom sodelovanje in uveljavljanje v javnem političnem življenju
- državljanom omogočajo, da so nosilci oblasti in da sodelujejo pri upravljanju javnih zadev
- oblikovale so se z nastajanjem meščanske demokracije
- spadajo med pravice aktivnega statusa
- imajo jih samo državljani RS

ekonomske in socialne pravice:

- štejejo jih med novejše pravice, pojavile so se po 1. svetovni vojni
- spadajo med pravice pozitivnega statusa – posameznik lahko od države zahteva določeno dejavnost
- nekatere ekonomske in socialne pravice so uvrščene v poglavje o gospodarskih in socialnih razmerjih
- ločimo ekonomske, socialne, družinske pravice, pravice v zvezi z izobraževanjem, znanostjo in umetnostjo

pravice narodnih skupnosti:

- spoštovanje in zaščita etničnih, verskih, jezikovnih in drugih manjšin kaže na visoko demokratičnost družbe
- prepoved diskriminacije na podlagi narodnostne, jezikovne, verske in rasne pripadnosti
- zagotovitev posebnih pravic, ki pripadajo samo manjšini oz. pripadnikom manjšine – pozitivna diskriminacija
- pozitivna diskriminacija – zato da se zaščiti manjšino, imajo pripadniki manjšine so zagotovljene pravice, ki jih pripadniki večine nimajo

gospodarska in socialna razmerja:

- gospodarska in socialna razmerja so urejena v posebnem poglavju – značilnost slovenske ustave
- nekatere določbe so take narave, da bi jih bilo mogoče uvrstiti v socialne in ekonomske pravice
- zakonodajalec je menil, da te pravice še niso razvide o take ravni, da bi jih bilo mogoče učinkovito zavarovati pred sodiščem, kot ostale človekove pravice in svoboščine
- nekatere določbe niso določene kot človekove pravice ampak kot programske norme
- ustava z njimi zavezuje državo, da zagotavlja gospodarske in socialne razmere za uresničevanje teh načel
- načela, pravice in druga razmerja urejena v tem poglavju razvrstimo na 3 skupine:
 - delo in širša gospodarska dejavnost
 - lastnina
 - varstvo dobrin

VARSTVO ČLOVEKOVIH PRAVIC IN SVOBOŠČIN

- URS je posebej predpisala pravna sredstva za učinkovito varstvo pravic in svoboščin
 - izhaja iz načel, na podlagi kateri se uresničujejo človekove pravice in svoboščine
 - določa pravna sredstva za njihovo varstvo
 - določa institucije sodnega in neformalnega nadzora
 - čedalje pomembnejše tudi mednarodnopravno varstvo pravic in svoboščin

sodno varstvo človekovih pravic in svoboščin:

- najučinkovitejše varstvo človekovih pravic in svoboščin – zagotovljeno v ustavi
- URS zagotavlja sodno varstvo človekovih pravic in svoboščin in pravico do odprave posledic njihove kršitve
- + URS zagotavlja **pravico do pritožbe ali drugega pravnega sredstva** proti odločbam sodišč in drugih državnih organov, organov lokalnih skupnosti in nosilcev javnih pooblastil
- + URS določa, da ima vsakdo **pravico do povračila škode**, ki mu jo v zvezi z opravljanjem službe ali druge dejavnosti državnega organa s svojim protipravnim ravnanjem stori oseba ali organ, ki službo opravlja
- ostale oblike in sredstva sodnega varstva pravic:

- poseg v osebnostne pravice → sodno varstvo v okviru civilnega spora
- kršitev človekovih pravic in svoboščin kot kaznivo dejanje → procesna jamstva v kazenskem postopku
- nezakonnost posamičnega akta in dejanj organov državne uprave, s katerimi se posega v ustavne pravice posameznika → sodno varstvo v upravnem sporu
- kršitev človekovih pravic in svoboščin kot prekršek → upravnokazensko varstvo

ustavnosodno varstvo človekovih pravic in svoboščin:

- ustavnosodno varstvo človekovih pravic in svoboščin zagotovljeno **v postopku ustavne pritožbe in v postopku za oceno ustavnosti in zakonitosti** predpisov in splošnih pravnih aktov
- ustavno sodišče je pristojno odločati o ustavnih pritožbah zaradi kršitev človekovih pravic in svoboščin s posamičnimi akti
- o ustavni pritožbi se odloča le, če je že izčrpano redno pravno varstvo

varuh človekovih pravic:

- najbolj razširjena neformalna in zunajsodnega varstva človekovih pravic in svoboščin
- formalni pravni postopki in sodni nadzor ne morejo v celoti zagotoviti učinkovitega varstva pravic in državljanov, ker jo omejeni samo na pravna razmerja
- ombudsman – institucija, ki varuje in zastopa posameznika v sporu z organi, ki izvajajo javna pooblastila
- opredelitev:
- izvolitev:
- položaj:
- načela delovanja in pristojnosti:
- pobuda za začetek postopka
- preiskava